

Book Reviews

TERESA SKUBALANKA, PODSTAWY ANALIZY STYLISTYCZNEJ. ROZWAŻANIA O METODZIE, Lublin: Wydawnictwo: UMCS, 2001, 283 ss.

Omawiana publikacja – kolejne, szeroko zakrojone dzieło Teresy Skubalanki, ukazuje się rok po wznowieniu jej wcześniejszej pracy *Wprowadzenie do gramatyki stylistycznej języka polskiego*¹, której tytuł warto już na wstępie przywołać, gdyż często w toku wywodu autorka będzie do niej nawiązywać, przypominając bądź modyfikując nieco swoje wcześniejsze ustalenia. We wstępie do swojej najnowszej książki autorka stwierdza: „do takiego opracowania zachęciły mnie ogólne narzekania nad stanem stylistyki, zagrożonej przez dyscypliny pokrewne, takie jak tekstologia, pragmatyka, socjolingwistyka, etnologia, a nawet aksjologia” (s. 7). Sposobu wyjścia z tej trudnej, kryzysowej sytuacji, w jakiej znalazła się dziś nauka o stylu, upatruje w „wzbogaceniu jej przez nowe inspiracje metodologiczne” (s.7). Dlatego też *Podstawy analizy stylistycznej* są adresowane w pierwszym rzędzie do grona specjalistów (stylistyków i tekstologów), wymagają bowiem lektury „kontekstowej” – znajomości nie tylko nowych metod badawczych i ich teoretycznych założeń, ale też konkretnych naukowych opracowań. Stąd, co nie może umknąć uwadze czytelnika, tak silny walor intertekstualny jej książki. Bogata reprezentacja intertekstualiów zasługuje na uwagę i z tego względu, że autorka, co nieczęsto – trzeba przyznać – zdarza się polskim badaczom, wiele miejsca poświęca tekstom, które ukazały się w kraju w ciągu ostatnich kilkunastu lat.

Rozważania, jako forma prowadzonego wykładu, pozwala autorce na pewną dozę subiektywizmu, dotyczącą zarówno wyboru omawianych zagadnień, jak i sposobu ich przedstawienia. Znalazły tu swoje omówienie problemy teoretyczne związane z wytyczeniem szerszej perspektywy badawczej współczesnej stylistyki, jaką, zdaniem autorki, stwarzają niektóre aspekty metodologiczne współcze-

1 Pierwsze wydanie wymienionej pozycji pochodzi z roku 1991.

snej hermeneutyki. Ich przydatności w analizie stylistycznej nie da się przecenić, gdyż, jak pisze Skubalanka, modyfikują one spojrzenie badacza, zbliżając je do interpretacji, co daje możliwość szerszego „usensownienia” analiz i zadań dyscypliny (s. 268). Spośród lektur z zakresu współczesnej hermeneutyki wybiera przede wszystkim prace Ricoeur’a¹, wskazując, że dla stylistyki szczególnie przydatne okazać się może zaprezentowane przez francuskiego filozofa rozważenie pojęć: *rozumienia*, *sensu*, *referencji* oraz *interpretacji* tekstu. Analiza stylistyczna jako typ analizy hermeneutycznej skupia swą uwagę na interpretacji „horyzontu sensu tekstu, a zatem wyjawiania tego, co w tekście ukryte”, na ujawnianiu „horyzontu przeszłości i terażniejszości” (Gadamer 1979: 45 i nast.), czyli ukazywaniu historyczności dzieła, jego związku z tradycją i konwencją (*Podstawy...*, s. 14). Uwagi Skubalanki, wypowiedziane na początku *Rozważań*, dotyczące aspektów metodologicznych, zasługują na szczególnie wnikliwą lekturę i zastanowienie, gdyż wskazują – mimo składanych niejednokrotnie w toku wywodu deklaracji, iż autorka pragnie pozostawić badania stylistyczne w ramach metod wypracowanych przez współczesną lingwistykę – na nieuchronne, jak myślę, zbliżenie się wszystkich subdyscyplin zajmujących się badaniem tekstu, a stylistyki i poetyki w szczególności.

Kategoriom przynależnym ściśle stylistyce lingwistycznej poświęcony jest rozdział drugi, w którym autorka zastanawia się nad istotą *struktury stylistycznej*. Dla wszystkich podejmujących podobną problematykę ważne jest jasno wyłożone tu stanowisko, w którym różnicuje się pojęcie *wzorca stylu* i *wzorca języka (langue)*. Wzorce stylu, przekraczające często granice języków etnicznych, stanowią „swobodną mapę kultury ludzkości” (s. 24), autorka pojmuje je jako kody semiotyczne, związane ze sztuką, modą, obyczajem, które między innymi mogą zaistnieć w materii języka i tekstach. Wzorcowa struktura stylistyczna, zbudowana ze znaków, a nie własności, podlega wybiórczej akomodacji do tekstu (podobnie jak język, ale osobno, niezależnie od systemu językowego)². Styl konkretnego tekstu, realizowany przez podmiot wypowiedzi, stanowi przykład różnego rodzaju modyfikacji wzorca (kodu) stylistycznego. Wypowiadane w tym miejscu uwagi Skubalanki są

1 T. Skubalanka skupia swą uwagę szczególnie na dwu pracach autora, znanych polskim czytelnikom: (Ricoeur 1975, 1989).

2 O tym, jak dalece kod stylistyczny wpłątały jest w sieć powiązań z konwencjami sztuki (rzeźby, malarstwa, filmu), mody itp., przekonałam się, śledząc ewolucję tekstowych obrazów kobiety w literaturze polskiej na przestrzeni ostatnich stu lat. Por. (Witosz 2001).

szczególnie interesujące dla badaczy stylu tekstów artystycznych, którym w ogóle w *Podstawach analizy stylistycznej* poświęca się wiele miejsca.

Autorka, rozważając różne kwestie dotyczące problematyki stylu, nie zapomina o specyfice twórców artystycznych. Wypada zgodzić się z jej zarzutami skierowanymi pod adresem wielu nurtów współczesnego kognitywizmu, że nie uwzględniają różnicy między literaturą a innymi światami konceptualnymi, gdy literatura, jej prototypy formowane są w dużym stopniu przez konwencje kulturowe, które mają charakter arbitralny. Zagadnienia te wymagałyby znacznie intensywniejszych niż dotąd analiz i również rozstrzygnięć teoretycznych, gdyż, jak się wydaje, dające się zaobserwować tak u twórców, jak i zwolenników nowych paradygmatów, tendencje do przypisywania lansowanym przez nich pomysłom badawczym uniwersalnego charakteru, wprowadzają do współczesnej tekstologii niemało zamieszania. Potrzebna byłaby tu niewątpliwie pewna doza rozwagi.

Na marginesie przypomnę tylko, że głosy upominające się o szczyptę „powściągliwości” w prezentowaniu teoretycznych uzasadnień dla nowych koncepcji metodologicznych pojawiały się w rozważaniach stylistycznych już wcześniej. Podobne stanowisko do prezentowanego w *Podstawach* ... zajęłam, gdy zastanawiałam się nad uwarunkowaniami struktury tekstu deskrypcji literackiej, zwracając uwagę, że teksty literatury często obnażają reguły widzenia odbiegające od potocznych doświadczeń percepcji postrzeżeniowej (Witosz 1997: 10-11). Z kolei T. Dobrzyńska, zaniepokojona ekspansją pojęcia intertekstualności i rozszerzaniem do maksymalnych granic zakresu oddziaływania relacji między tekstami, dystansuje się wobec, jak pisze, kuszącej perspektywy „homogenizacji przedmiotów badania: tekstu i świata, przez zastąpienie rzeczywistości realnej jej modelem kulturowym, budowanym przy użyciu pojęć utrwalonych w systemie językowym i funkcjonujących w obrębie dyskursu (Dobrzyńska 2001: 64; por. też Nycz 1995: 7).

Badaczka, równie słusznie, podkreśla rolę, jaką w formowaniu wypowiedzi literackich odgrywają odwołania do schematów pojęciowych lub utrwalonych scenariuszy zachowań, przyswojonych przez uczestników danej wspólnoty kulturowej w ramach ich wspólnej „wiedzy o świecie”. W tej konkretnej kwestii autorka omawianej tu książki wypowiada się bardzo ostrożnie: „Trudno w tej chwili odpowiedzieć na pytanie, jaką rolę w kształtowaniu stylu odgrywają omawiane wyżej schematy wyobrażeniowe [...] Schemat jest pojęciem psychologicznym, jak sądzę jednak, należy on do uwarunkowań powstawania stylu tekstu” (s. 165). W *Podstawach analizy stylistycznej* do problematyki literackiego odwzorowywania rzeczywistości wraca się w wielu miejscach. Na uwagę zasługuje w tym kontekście rozdział *Szkic do pejzażu* oraz przywołane i skomentowane przez Skubalankę styli-

styczne analizy (K. Pisarkowej, A. Pajdzińskiej, E. Tabakowskiej oraz M. Zarębiny) wiersza Wisławy Szymborskiej *Miniatura średniowieczna*. Badaczka, podążając tropem myśli współczesnych teoretyków literatury¹, a także psychologów, podkreśla, że – z punktu widzenia analizy stylistycznej – warte podjęcia jest zagadnienie korespondencji kodów różnych sztuk (głównie malarstwa, rzeźby i sztuki słowa), zwłaszcza wtedy, gdy przynależą one do wspólnej, określonej kategorii estetycznej oraz – w konsekwencji – kwestia tzw. transmutacji, czyli przekształceń powodowanych zmianami systemów przedstawieniowych, np. rzeczywistość – malarstwo – język – styl konkretnego tekstu.

W następnej części – *Szkicu do portretu* – śledzi autorka, posiłkując się analizami tekstów literackich, różnice w konwencji portretowania malarskiego i literackiego. Tych i podobnych problemów, których nie sposób zamknąć jednoznaczną konkluzją, „dotyka” Skubalanka często, skłaniając – jakże często – swych czytelników do namysłu: wtedy, gdy rozważa np. problem kreacji językowej i granic artystycznego eksperymentu, gdy stawia pytania, o to, co w ewolucji języka poezji nowe, zmienne, a co w nim ma charakter uniwersalny², gdy zastanawia się nad metodologicznymi konsekwencjami i granicami kompetencyjnymi przyjęcia w badaniach stylistycznych wszystkich założeń teorii intertekstualności itp.

Autorka *Podstaw analizy stylistycznej*, prowadząc na kartach swej książki dialog z innymi autorami i ich tekstami, unika – co częste w dyskusjach dzisiejszej humanistyki – ocen i sądów radykalnych; zachowuje umiar i ostrożność: nie odcina się np. od metod strukturalistycznych, choć uważa, że, przejmując dobre cechy metod tradycyjnych, należy otwierać się na nowe inspiracje, gdyż gwarantuje to postęp w nauce; zauważa, że metody statystyczne tracą dziś na atrakcyjności ze względu na narastający subiektywizm w badaniach, jednakże nie marginalizuje ich roli w dzisiejszej stylistyce; dostrzega potrzebę współpracy między dyscyplinami (zwłaszcza lingwistyką i poetyką), ale pragnie zachować autonomiczny status stylistyki językoznawczej itp.

Teresa Skubalanka napisała książkę głęboko zanurzoną w najistotniejszą problematykę dzisiejszej stylistyki, a wybrany przez nią sposób prezentacji zagadnień

- 1 Choć autorka nie przywołuje konkretnych opracowań, wiele wypowiedzianych przez nią uwag koresponduje z tezami przedstawionymi w najnowszych pracach teoretycznoliterackich, podejmujących problematykę wzajemnych relacji kodów sztuki, zwłaszcza malarstwa i języka. Zob. m. in.: (Barthes 1999; Stala 1995; Nycz 2001; Dąbrowska 2002; Wystouch 2001).
- 2 Problematyce innowacyjności słownictwa poezji oraz uniwersaliów stylu poetyckiego poświęciła T. Skubalanka również wiele miejsca w swoich wcześniejszych pracach – tutaj je przypomina i sytuuje w nowym kontekście metodologicznym. Por. (Skubalanka 1962; 1995).

oddaje atmosferę intelektualnego napięcia, tak charakterystycznego dla dzisiejszego stanu naszej dyscypliny, gdy ważniejsze z punktu widzenia metodologicznego okazuje się stawianie pytań i dostrzeganie problemów, wytyczanie nowych obszarów zainteresowań, niż udzielanie ścisłych i jednoznacznych odpowiedzi. Teresa Skubalanka napisała książkę nam wszystkim bardzo potrzebną – jej lektura pozwoli ponownie rozważyć te kwestie, które autorka sama wybrała, jak i może dostrzec rolę i wagę tych zagadnień, które, z różnych przyczyn, w swoim opracowaniu pominęła.

Literatura

- Barthes R., 1999, *S / Z*, przeł. M. P. Markowski, M. Gołębiowska, Warszawa.
- Dąbrowska E., 2002, *Kody literacko-kulturowe w języku poetyckim najnowszej liryki*, „Stylistyka”.
- Dobrzyńska T., 2001, *Rola i zasięg relacji intertekstualnych jako czynnika organizującego tekst literacki. Pytania i dylematy. – Stylistyka a pragmatyka*, pod red. B. Witosz, Katowice.
- Gadamer H. G., 1979, *Rozum, słowo, dzieje. Szkice wybrane*, wybór, wstęp K. Michalski, Warszawa.
- Nycz R., 1995, *Tekstowy świat. Poststrukturalizm a wiedza o literaturze*, Warszawa.
- Nycz R., 2001, *Literatura jako trop rzeczywistości*, Kraków.
- Ricoeur P., 1975, *Egzystencja i hermeneutyka. Rozprawy o metodzie*, wybór, opracowanie i posłowie S. Cichowicz, Warszawa.
- Ricoeur P., 1989, *Język, tekst, interpretacja. Wybór pism*, wybór i wstęp K. Rosner, Warszawa.
- Skubalanka T., 1962, *Neologizmy w polskiej poezji romantycznej*, Toruń.
- Skubalanka T., 1995, *O stylu poetyckim i innych stylach języka. Studia i szkice teoretyczne*, Lublin.
- Skubalanka T., 2000, *Wprowadzenie do gramatyki stylistycznej języka polskiego*, Lublin.
- Stala K., 1995, *Na marginesach rzeczywistości. O paradoksach przedstawiania w twórczości Brunona Schulza*, Warszawa.
- Witosz B., 1997, *Opis w prozie narracyjnej na tle innych odmian deskrypcji*, Katowice.
- Witosz B., 2001, *Kobieta w literaturze. Tekstowe wizualizacje (od fin de siècle'u do końca XX wieku)*, Katowice.
- Wysłouch S., 2001, *Literatura i semiotyka*, Warszawa.

BOŻENA WITOSZ